

Альбіна Хромчанка

Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт

ТЭАНІМІЧНАЯ ЛЕКSIKA Ў СУЧАСНЫМ БЕЛАРУСКІМ ПІСЬМОВЫМ МАЎЛЕННІ

Тэанімы – найменні Бога – з’яўляюцца прадметам абмеркавання найчасцей з прычыны неаднастайнасці іх перадачы ў тэкстах розных канфесійных перыядычных выданняў. Рэлігійная лексіка іншых груп не выяўляе такіх яркіх, характаралагічных прыкмет канфесійнай прыналежнасці, як тэанімічная, што, відавочна, тлумачыцца рознымі традыцыямі яе развіцця – царкоўнаславянскай (праваслаўе) і лацінапольскай (каталіцызм), а таксама ўласнабеларускай ва ўніяцкім богаслужэнні.

Найбольш частотныя ў праваслаўным маўленні найменні Айца – *Гасподзь, Госпад, Гаспод*. Гэтыя формы ўзыходзяць да старажытнагрэцкай мовы і маюць першапачатнае значэнне ‘гаспадар’ [2, с. 342]. Тэанімічнае значэнне слова ‘гаспадар’ у беларускай мове набыло значна пазней. Паводле гістарычнага слоўніка беларускай мовы, у помніках старабеларускага пісьменства словы *господарь, гесподарь, кгосподарь, осподарь, осподарь* са значэннямі ‘тытул цара, караля, князя, вышэйшых духоўных асоб, **бога**’ адзначаны з XV ст. (*прішолю самъ осподарь хсъ нба и земли (Чэция, 263б)* [1]). Разам з гэтым слова *гаспадар* у народнай мове ў выніку фанетычнага працэсу страты пачатковага фрыкатыўнага Г, а таксама пачатковых галосных атрымала інавацыйную форму – *Спадар, Спадару*. Менавіта апошняя ўжывалася ў каталіцкім перакладзе Бібліі, выкананым Я. Станкевічам, а таксама ў народнай рэлігійнай і кніжнай паэзіі, у тэкстах беларускіх мусульман (Аль Кітаб), дзе не было царкоўнаславянскай традыцыі (*Спадару Божа мой*) [2, с. 344].

Тэанім *Пан* ужываецца ў каталіцкім дыскурсе як асноўная форма зваротку да Бога. Мяркуецца, што гэтае слова запазычана з польскай мовы і, як адзначае А. Мусорын, з’яўляецца «каталіцкім адпаведнікам праваслаўнаму *Гасподзь / Госпад / Гаспод...* Думаецца, што лёс тэаніма *Пан* у беларускай мове будзе залежаць ад таго, наколькі Каталіцкая Царква ў Беларусі будзе асацыявацца з Польшчай і польскай культурнамоўнай традыцыяй» [тамсама, с. 343]. Аднак неабходна ўлічваць не толькі названы аспект, але і гістарычную пісьмовую традыцыю як рэальнае функцыянаванне гэтага слова ў беларускай літаратурнай мове ў якасці рэлігійнага тэрміна. Славянскае *пан* неатэнімічнага значэння А. Трубачоў выводзіць са стражытнаіранскай мовы, дзе яно мела

значэнне ‘пастух, вартаўнік стада’ (параўн.: Хрыстос – пастыр, пастух, вартаўнік ‘авечак’). У помніках старабеларускага пісьменства тэанімічнае *Пан* фіксуецца з 1340 г. [4, с. 146–147]. У сучасных заходнеславянскіх мовах яно выкарыстоўваецца ў якасці зваротку, а таксама і як найменне Бога. Менавіта паходжанне гэтага слова і яго пашырэнне на заходнеславянскай моўнай прасторы выклікае сумненні на конт польскага запазычання ў беларускамоўным кантэксте. Думаецца, больш верагодна бачыць тут агульную заходнеславянскую навацыю.

Каталіцкія перыядычныя выданні («Наша вера», «Ave Maria» і інш.), а таксама апошнія пераклады Евангелля на беларускую мову раўназначна ўжываюць найменне *Пан* у дачыненні да Бога і Сына. У прыватнасці, у «Святым Евангеллі» (Мінск: «Про Хрысто», 2012) чытаем: *Праслаўляю Цябе, Ойча, Пан* (у значэнні ‘валадар’ – А.Х.) *неба і зямлі...* (с. 30); *А ўсё гэта сталася, каб збылося сказанае Панам* (у значэнні ‘Бог’ – А.Х.) *праз прарока...* (с. 14); у якасці зваротку да Хрыста: *Пётр сказаў Яму ў адказ: «Пане, калі гэта Ты, загадай мне ісці да Цябе на вадзе»* (с. 37). Падаецца цікавым той факт, што ў малітоўніку «Святыня Беларусі», падрыхтаваным кс. Уладзіславам Завальнюком і выдадзеным у 1993 г., выкарыстоўваецца найменне *Пан*, а ў выданні «Ахіні іх Госпадзі, міласэрнасцю сваёю» (2012 г.) гэтага ж аўтара – паслядоўна *Госпад*, напрыклад: *Душа мая чакае Госпада больш, чым золку вартавыя...* (с. 14). Такі ж тэонім прыняты і ўніяцкай Царквой, для якой у 1994 г. Ватыканам афіцыйна была зацверджана беларускамоўная версія літургічных тэкстаў. З 1995 г. стаў выходзіць штоквартальнік «Царква», дзе прынята найменне *Госпад*: «20 гадоў Ты, *Госпадзе*, корміш мяне Еўхарыстыяй»; «Люблю прыказанні Твае, *Госпадзе!* » [3].

Названыя вышэй асобныя прыклады выкарыстання тэанімічнай лексікі ў беларускамоўных рэлігійных тэкстах хоць і не з’яўляюцца вычарпальнымі, усё ж даюць некаторыя штрыхі да агульнага малюнку функцыянавання названай вышэй групы слоў, а таксама працэсаў, што адбываюцца сёння ў сферы канфесійных дачыненняў. Нам думаецца, што гістарычная поліканфесійнасць, характэрная для Беларусі, пачала губляць строгія рамкі артадаксальнасці і непарушнасці моўных канонаў. Пра гэта сведчыць, у прыватнасці, выкарыстанне каталіцкай Царквой у пісьмовым маўленні тэоніма *Госпад*. З іншага боку, варыянтнасць варта разглядаць як неабходны і натуральны працэс у мове ў перыяд яе пошуку і станаўлення. У дадзеным выпадку маецца на ўвазе перыяд выпрацоўкі нормаў адзінага беларускага рэлігійнага стылю для трох асноўных хрысціянскіх канфесій.

Літаратура

1. Гістарычны слоўнік беларускай мовы. Вып. 7. Гляденье – Девичество / Склад. Т.І. Блізнюк і інш.; Рэд. А.М. Булыка. – Мінск: Навука і тэхніка, 1986. – 303 с.
2. Мусорын, А. Хрысціянская тэанімічная лексіка беларускай мовы праваслаўнага і каталіцкага ўжывання / А. Мусорын // Беларусь і беларусы ў прасторы і часе: Зборнік да 75-годдзя прафесара Адама Мальдзіса / Пад рэд. С. Запрудскага, А. Фядуты, З. Шыбекі. – Мінск: Лімарыус, 2007. – 444 с.
3. “Царква” – Беларуская грэка-каталіцкая газета // carkva – gazeta.by. – Дата доступу: 11.08 2015.
4. Этымалагічны слоўнік беларускай мовы. – Т. 8. – Н–П / Уклад. Г.А. Цыхун і інш.: Рэд. В.У. Мартынаў. – Мінск: Навука і тэхніка, 1993. – 270 с.

Аляксандр Цікоцкі

Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт

**РОЗНЫЯ ФОРМЫ ПРАЯЎЛЕННЯ АСОБЫ АЎТАРА
Ў СУЧАСНЫМ ГАЗЕТНЫМ РЭПАРТАЖЫ
(на прыкладзе беларускіх друкаваных СМІ)**

Як вядома, асоба аўтара (вобраз аўтара або аўтарскае «я») могуць праяўляцца ў мастацкім ці публіцыстычным маўленні па-рознаму. У адных выпадках аўтар прама, непасрэдна, адкрыта выражае свой пункт гледжання, адзначае сваю прысутнасць на месцы апісваемых падзей. У другіх ён непасрэдна не выражае сваю пазіцыю, адносіны да сітуацый, сваю прысутнасць, робіць гэта ў скрытай, завуаляванай форме з дапамогай адпаведных моўна-стылёвых сродкаў і прыёмаў. Нарэшце, у некаторых медыяжанрах асоба аўтара наогул ніяк не выражаецца і не павінна выражацца.

Так званая аб’ектыўная манера выкладу, калі аўтар выражае сваю прысутнасць, пункт гледжання ў скрытай форме, з’яўляецца больш характэрнай для літаратурна-мастацкага маўлення. У мове СМІ, наадварот, значна часцей сустракаецца суб’ектыўная манера выкладу, калі аўтар прама, непасрэдна выражае сваю прысутнасць, сваю грамадскую пазіцыю.

Але і для СМІ гэта з’яўляецца характэрным далёка не заўсёды. Нават у межах пэўных жанраў могуць часам назірацца істотныя адрозненні. Гэта ў поўнай меры можна аднесці і да рэпартажу. Рэпартаж, як вядома, адносіцца да інфармацыйных жанраў. Але, у адрозненне ад некаторых іншых жанраў гэтай групы, аўтарскае «я» праяўляецца тут